

RESTITUCIÓ DE SERVET

Jaume de Marcos

Societat Unitària Universalista d'Espanya (S.U.U.E.)

Congregació UU de Barcelona

(NOTA: Aquest article es publicarà pròximament a la revista "Dialogal" de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós.)

El 27 d'octubre de 2003 farà 450 anys que Miguel Servet va ser cremat viu amb còpies del seu darrer llibre, *Christianismi Restitutio* (Restitució del Cristianisme), als seus peus a Champel, a les afores de la ciutat de Ginebra. Acabava així una vida relativament curta però extraordinàriament fecunda, i tanmateix també increïblement polèmica, trasbalsadora i generadora d'agres polèmiques. Sens dubte, molts es van sentir alleugerits quan, més de dues hores després d'encendre la llenya, finalment Servet va exhalar l'últim alè, repetint incessantment: "Jesús, fill del Déu etern, tingues pietat de mi", mentre els botxins l'imprecaven i el cridaven al penediment. Però d'altres també van plorar, potser d'amagat per no atraure les ires de Calví: entre ells, segurament Sebastià Castellio, el reformador que després va tenir la valentia de recriminar públicament al gran reformador amb un argument moralment inapel·lable: "Matant un home, no defenseu cap doctrina: només mateu un home". I també l'espanyol Casiodoro de Reina, el famós traductor de la Bíblia protestant que ara duu el seu nom, que diuen que va vessar amargues llàgrimes quan va visitar Champel uns anys més tard.

Bona part de la biografia de Servet està envoltada de polèmica i misteri. Ja la mateixa data del seu naixement és desconeguda, tot i que les dades disponibles apunten al 1509 o, més probablement, 1511, potser el mateix dia de l'Arcàngel que

li donà nom. També s'ha dubtat del seu lloc de naixement: molts creien que havia nascut a Tudela, a l'antic regne de Navarra, guiats pel rastre confús que el propi Servet va anar deixant sobre la seva identitat i orígens. Avui hi ha un consens pràcticament general que Servet va néixer a Villanueva de Sigena (Vilanova de Xixena segons la grafia de la Franja), a la comarca aragonesa dels Monegros i a uns 35 kilòmetres de Fraga. El seu pare, notari del llavors important monestir de Sigena, de seguida va percebre les qualitats del seu fill gran i el va enviar a estudiar a la ciutat, possiblement Saragossa o Lleida, i després a Barcelona i a Tolosa de Llenguadoc, on va estudiar Dret. Va marxar per acompanyar a qui havia estat el seu mestre i tutor a Barcelona, el frare Juan de Quintana, per assistir a la coronació de l'emperador Carles a Bolònia. Servet, que probablement ja havia conegut les ensenyances protestants a Tolosa, es va sentir profundament escandalitzat per la pompa i el luxe que rodejava el Papa i el seu seguici. No és d'estranyar que després marxés cap a dues de las ciutats més lliures d'Europa en aquells moments: primer a Basilea, on entrà en contacte amb destacats reformadors, i després a Estrasburg. Va ser allà, en aquest ambient de llibertat, debats teològics i rebel·lia, on va escriure el seu primer llibre, potser el més polèmic de tots: *De Trinitatis Erroribus* (Dels errors sobre la Trinitat¹).

L'enrenou i l'escàndol van ser considerables, no només perquè tractava de manera oberta i fins i tot provocadora un tema delicadíssim com el de la Trinitat, sinó perquè Servet no se'n va amagar gens i fins i tot en va enviar còpies a Espanya, fet que òbviament va cridar l'atenció de la Inquisició. Davant el greu perill de ser empresonat i jutjat per heretgia, per una vegada Servet va optar per la prudència i va desaparèixer de la llum pública, adoptant una nova identitat que mantindria durant els següents vint anys de la seva vida.

Val la pena preguntar-se si realment n'hi havia raó per tant d'escàndol com el que el llibre de Servet va generar. Alguns autors han volgut profunditzar en la teologia servetiana, i d'opinions n'hi ha per tots els gustos, des dels que no entenen res i la consideren un galimatias, fins als que el consideren un trinitari *sui generis*. Per raons de brevetat no podem entrar en gaires detalls, però apuntarem que difícilment es pot considerar trinitari a qui, no només rebutja la formulació dogmàtica, sinó que afirma que aquesta ha convertit als cristians en ateus, "car, d'ençà que volem reflexionar sobre Déu, ens desviem cap a tres fantasmes, de manera que en el nostre intel·lecte no hi roman cap classe d'unitat" (*DeTrErr*, Llibre

¹ Hi ha una edició en català a la col·lecció "Clàssics del Cristianisme" d'Editorial Proa (1999).

I). Evidentment, opinions tan radicals com aquesta només podien generar escàndol i rebuig entre molts creients i, per descomptat, entre les jerarquies eclesiàstiques.

Durant els anys següents, Servet va viure a França sota una falsa identitat: un tal "Michel de Villeneuve" (una clara referència al seu veritable poble natal), suposadament nascut a Tudela de Navarra, i que fins i tot es va nacionalitzar francès al 1548, segurament per evitar ser extradit a Espanya si algun dia era descobert. Va treballar a Lió com a editor i va estudiar medicina i astrologia a París. A la universitat es va apassionar per l'estudi de la dissecció, i és probablement en aquesta època on esbrina la funció de la circulació pulmonar, descobriment que li ha fet tan famós posteriorment (tot i que no va ser aquesta la raó de què fos jutjat i condemnat, com erròniament han cregut molts). Llavors va impartir també un curs de matemàtiques on va incloure elements d'astrologia judiciària, fet que va tornar a provocar la condemna de les autoritats. Llavors Servet va deixar París i es va establir a Viena del Delfinat, molt a prop de Lió, per exercir de metge i per escriure en secret la seva obra definitiva: *Restitució del Cristianisme*².

Sembla que, tot i que l'obra no es va publicar fins el gener de 1553, Servet ja va enviar un manuscrit a Calví el 1546, mantenint amb ell una tensa correspondència al llarg dels anys següents. Al cap i a la fi, la *Restitutio* de Servet és, en primer lloc, una resposta a la *Institutio* del propi Calví. Però també és l'exposició definitiva de la doctrina servetiana, que amplia i perfecciona el que ja havia dit a *De Trinitatis* i hi afegeix nous elements, com un neoplatonisme de caràcter panenteïsta i un apropament a posicions anabaptistes que inclou el rebuig del baptisme d'infants. Per a Servet, Déu és U, que adopta diferents formes o modalitats: així, esdevé Fill en Crist i Esperit a Pentecosta, perquè per a Servet no hi ha dualitat entre l'essència divina i la humana, és un *continuum* inextricable.

La publicació de la *Restitutio* esgota la paciència de Calví, que comet un acte impensable en qui diu ser el líder de la Reforma i renovador de la religió cristiana: denuncia a "Villeneuve" a la Inquisició Catòlica, a través d'un col·laborador seu, desvetllant la seva veritable identitat com l'espanyol Miguel Servet, l'heretge antitrinitari. Servet és empresonat i interrogat, però aconsegueix fugir un cop més. Els inquisidors es van haver de conformar cremant una imatge de fusta i els seus llibres.

² Hi ha una edició relativament recent en castellà, *Restitución del Cristianismo*, amb estudi preliminar, traducció i notes d'Ángel Alcalá, *Fundación Universitaria Española*, Madrid, 1980.

Sorprenentment, en la seva fugida Servet es va dirigir a Ginebra, potser de camí cap a Itàlia on hi havia admiradors seus, o potser per forçar un enfrontament definitiu amb Calví. Si creia que el reformador volia continuar la discussió, es va equivocar: va ser detingut, interrogat, processat per heretgia i blasfèmia, i condemnat a mort a la foguera. Calví va lamentar que el cremessin en lloc de decapitar-lo, com ell havia proposat.

Tanmateix, tal com li va advertir Castellio, la mort de Servet no va servir per destruir una heretgia, sinó més aviat per difondre les seves idees. Els humanistes italians Lelio i Fausto Socini, i un altre metge, Giorgio Biandrata, van difondre versions adaptades de les ensenyances servetianes a Polònia i a Transilvània, on es van crear les primeres Esglésies Unitàries.

450 anys després, representants de les tradicions unitària i calvinista es trobaran de nou a Ginebra per posar fi a una rivalitat secular i construir ponts de diàleg ecumènic. Potser Servet i Calví, en el fons, no eren tan diferents l'un de l'altre: van ser protagonistes d'un temps convuls i brutal, i la fidelitat als seus ideals els va impedir l'apropament dels cors i agafar la mà de l'altre en lloc de tancar-la en un puny amenaçador. Tant de bo que els seus descendents espirituals tinguin la visió i la generositat per tancar la ferida oberta, una matinada d'octubre de 1553, a la foguera de Champel.